

IDŽTIHAD U DISKURSU HUSEINA ĐOZE

hafiz Midhat BEGANOVIĆ

Sažetak

Đozo smatra da ustanova idžtihada treba vršiti funkciju obnove, da umjesto preživjelih i prevaziđenih formi određene razrade islamskih koncepcija, pronalaze druge, prikladnije, koje će bolje odgovarati novoj situaciji i time bi se omogućilo i osiguralo stalno kretanje islamskog društva naprijed. Islam bi na takav način bio savremen i uključen, kao usmjeravajuća duhovna snaga u sve aktivnosti muslimana. Njegove koncepcije bi se uvijek razrađivale i primjenjivale na određenu problematiku i određene uslove datog historijskog trenutka. Ono što je dovelo do stagnacije i što je zaustavilo dalji razvoj islamskog društva je pokušaj da se prva razrada proglasi konačnom, na način da se prihvati taklid, a zabrani idžtihad. Obnova islamske misli ne znači mijenjanje islama niti njegovu reviziju, nego čišćenje islama od raznih zabluda i pogrešnih shvatanja i obnovu idžtihada, te novu razradu islamskih koncepcija.

Ključne riječi: Husein Đozo, metodologija, idžtihad, taklid, reforma, modernost, dekadencija.

UVOD

Islamska misao u BiH od posljednjih decenija 19. vijeka razvijala se pod značajnim uticajem reformističkog pokreta, poznatog kao „hareketu-l-islam ve-t-tedždid”. Reforma u ovom kontekstu, smatra dr. Karčić, znači obnovu vjerske misli i značaja vjere u životu muslimana (*tedždid*), posebno putem oživljavanja idžtihada, i unapredjenje stanja muslimanskih ustanova (*islam*).

Ovaj misaoni pravac bio je jedan od muslimanskih odgovora na unutrašnju krizu u muslimanskim društvima i izazove zapadne modernosti. Takvi uslovi u BiH su ustanovljeni tokom austrougarskog projekta modernizacije, kada BiH i Bošnjaci prelaze iz orijentalno-islamske u evropsku civilizaciju. Posjedovanje dva identiteta - islamskog i evropskog - postavilo je pred bošnjačku ulemu i intelektualce potrebu novog promišljanja brojnih pitanja i dilema koje je život donio.

Rješenje je, između ostalog, traženo u idejama islamskog reformizma, koje su se u BiH raširile putem uticaja poznatih autora ovog usmjerenja iz Egipta, Turske, Carske Rusije i sl., izraženog u publikacijama kao što su „El-Menar”, „Sirat-i mustekim/sebil-i rešad” itd.

U prvoj polovini 20. vijeka, u BiH ovaj misaoni pravac je sve više jačao iako je bilo i drugačijih trendova, uključujući tradicionalističke, koji su odbijali bilo kakvu promjenu, i svjetovne moderniste, koji su podržavali svaku promjenu.

U drugoj polovini 20. vijeka „islam” orijentacija je postala dominantna, odnosno vjerski modernizam postaje dominantna orijentacija unutar Islamske zajednice u BiH, zahvaljujući posebno teorijskim radovima i praktičnim rješenjima alima kao što je Husein ef. Đozo.

Ovaj pravac postao je ono što se može označiti kao zvanična intelektualna tradicija u tumačenju islama u BiH. Husein Đozo jeste ličnost od formata, čije islamsko mišljenje čak ni u vrijeme komunizma nije zgaslo. On je najbolji predstavnik našeg islamskog mišljenja u vrijeme socijalizma, dakle u drugoj polovini 20. stoljeća.

Islamski mislilac formata Huseina Đoze našao se pred zadaćom vlastitog definiranja bosanske i islamske modernosti. Modernost se tada nametala kao sudbina u konstelaciji odnosa kakvi su bili tokom 20. stoljeća, gdje je islamsko mišljenje tematski raznoliko, a problemski razučeno. Nužno je bilo definirati islam, ali sada izvan konteksta islamskog „okeana”, a to je značilo definirati islam u kontekstu nadiruće kršćanske Evrope, nadirućeg modernizma, okrutog komunističkog ateizma...

Postavlja se pitanje kako i pomoću čega se obnoviti. Đozo će ustvrditi da je ustanova idžtihada u islamu najveća garancija islamske obnove.

ĐOZINO RAZUMIJEVANJE IDŽTIHADA

Na početku je važno istaći da je Đozino promišljanje islama tokom šezdesetih, sedamdesetih i sprva osamdesetih godina prošlog stoljeća uživalo visoku razinu intelektualnosti i zvaničnosti. Bio je urednik *Takvima* i *Preporoda*, saradnik *Glasnika IVZ*, predsjednik Udruženja Ilmije, vjersko-prosvjetni referent VIS-a, profesor na ITF.

Kada je riječ o njegovom zalaganju za princip idžtihada, onda nedvojbeno i jasno vidimo Đozinu borbu i razračun s taklidom, principom slijepog slijeđenja bivših, tradicionalnih i klasičnih autoriteta islama.

Dr. Enes Karić je ustvrdio da niko kao Đozo na našem podneblju nije s većim zanosom i uvjerenjem govorio protiv taklida, i ističe „da je taklid u Đozinim tekstovima poprimio status uklete sudbine muslimanskog povijesnog mišljenja, taklid je proi-

Đozo je bio nosilac kretanja islamskog duha na ovim prostorima. Istinska vrijednost njegova djela nije u samom djelu, mnogo više je prisutna u dejstvima toga djela, u pokrenutostima koja je izazvalo, u nemirima koje je priređivalo, u pomacima naprijed koje je na raznim stranama našeg islamskog života neosporno izborilo

zveo mezhebe, dekadencu, prezren položaj muslimanskog svijeta. Đozina filozofija povijesti islama, gledana u ovom kontekstu, jeste filozofija izbavljenja, oslobođanja te povijesti od taklida.“¹

Đozo je bio nosilac kretanja islamskog duha na ovim prostorima. Istinska vrijednost njegova djela nije u samom djelu, mnogo više je prisutna u dejstvima toga djela, u pokrenutostima koja je izazvalo, u nemirima koje je priređivalo, u pomacima naprijed koje je na raznim stranama našeg islamskog života neosporno izborilo, kako navodi prof. Neimarlija, ističući:

„Tražeći islamsku budnost, otrjeznjenje i zbiljsku pokrenutost i tamo gdje je sve izgledalo islamski pouzdano i neproblematično, koncipirajući sveopće stanje islama kao situaciju krize i promjene, pronalazeći stare i nove razloge oživljavanja islama u starom kao i novom, to djelo je često bilo atak na duhovnu usnulost i raskomoćenost muslimana, direktna provokacija za različita vladajuća mnijenja, na-

1 Izabrana djela Husein Đoze, knjiga I, str. 24., Sarajevo, 2006.

vike i osjećanja „² Ono što je primijetno u Đozinom djelu je konzistentnost njegova mišljenja, odvažnost stava i britkost pera. Zašto ovo ističemo? U Đozinom djelu nema velikih oscilacija i promjena. Naime, 1936. god., on piše i govori o potrebi reforme i idžtihada u islamu, sedamdesetih godina njegovi tekstovi su krcati idejom reforme, da bi osamdesetih godina, pred kraj svog života, pisao o potrebi i pokušajima savremene interpretacije i egzegeze kur'anske misli.

Njegova odvažnost i britkost pera postavila ga je na pijedestal intelektualaca koji se do kraja života, hrabro, smiono i, nadasve, krajnje umno, zalazu, govore i pišu o prosperitetu islama i muslimana.

Đozo se ne libi kazati: „Ono što mi danas radimo i ono na čemu smo, nema ništa zajedničko sa islamom, nego je, naprotiv, u najjačoj oprečnosti s njegovim učenjem. Zar propovijedanje nerada, le-targije, učenje da su vjera i nauka dva nepomirljiva neprijatelja i da je neznanje temelj ibadeta, apstinencija od svakog javnog djelovanja, povlačenje od svih polja ljudske djelatnosti, možemo nazvati islamom i zar to ne treba izmijeniti.“³

Kur'anska misao je dinamična, ona nudi široke okvire i beskrajne mogućnosti kretanja i razvoja ljudske misli i razuma, tvrdi Đozo

Đozini tekstovi su pisani u jednom dahu i bez velikih osvrtnja (izuzmu li se citati kao neophodne potvrde njegovih ideja, fus-note ne postoje u njegovim tekstovima), kao vlastiti misaoni odgovor na izazove samog života.

Đozo je zaokupljen sučeljenjem Vječne Allahove Riječi i promjenjivih uvjeta čovjekovog zemaljskog postojanja. Ova činjenica je naročito vidljiva onog momenta kada on raspravlja o neophodnosti idžtihada u današnjem vremenu ili njegovom isticanju visokog statusa čovjeka i njegovih kreativnih osobina u islamu, problemu napretka, potrebi razrade kur'anskih koncepcija, pitanju ljudskog razuma, itd. Upravo te promjenjive uvjete ljudskog života je moguće dovesti u dosluh sa Vječnom Allahovom Riječju jedino i samo razradom općih principa i koncepcija koje sadrži Kur'an.

Ova misao je, rekli bismo, konstanta Đozinih tekstova. On je stava da oblici praktične primjene islamskih principa, gdje se Đozo pojavljuje kao mudžtehid, ne mogu niti smiju biti vječni.

Prema datim okolnostima, potrebama, problemima života i prema razvojnim mogućnostima i ljudskim dostignućima, vršit će se primjena ovih koncepcija. A ustanova idžtihada ima taj zadatak da usklađuje primjenu sa razvojem i potrebama društva i da uvijek traži nove i najprikladnije oblike praktične primjene.

Kur'anska misao je dinamična, ona nudi široke okvire i beskrajne mogućnosti kretanja i razvoja ljudske misli i razuma, tvrdi Đozo. „Jedna od bitnih karakteristika kur'anske misli jeste njena puna otvorenost prema svijetu i životu i njena puna dinamičnost i dijalektičnost... Ostavljena je mogućnost čovjeku da u datom historijskom razdoblju, u datim okolnostima i prema datim mogućnostima stvara svoju vlastitu predstavu i traži odgovarajuću formu za praktičnu primjenu određene koncepcije.“⁴

Dekadencija muslimana započinje prestankom razrade ovih koncepcija i prelaskom s praktične primjene na „prazno skolastičko teoretisanje i jalovo mudrovanje“, kada je zakočen dalji stvaralački razvoj kur'anske misli.

„Tu, u preživjelim, okoštanim oblicima stoji uzapćena ova misao preko hiljadu godina. Ona je doživjela samo jednu razradu i primjenu. Njena teološka koncepcija još uvijek stoji u razradi prvih mutekellimina, pravna u razradi prvih mudžtehida.“⁵ Ove postavke su polazne tačke Đozinog razumijevanja pitanja reforme, neophodnosti idžtihada i neopravdanosti taklida. Naravno, njegov stav prema hadisu je proistekao iz navedenih postavki koje u osnovi jesu „abduhuovske“, odnosno iz škole Menara.

2.1. PITANJE REFORME

„Reforma“ je pojam kojeg Đozo upotrebljava u svim tekstovima, objašnjava ga, uporan je da dokaže neophodnost reforme. Lahko se da zaključiti kako je Đozo na tragu modernista, jer nemirenje sa sadašnjošću, ideje koje hoće učiniti istu djelotvornom i dinamičnom jesu glavne crte reformista. M. Abduhu, npr., navodi pregršt primjera u Menaru u prilog reforme, a osude taklida. Evo nekoliko primjera iz Menara koji jesu izvorište Đozinih ideja:⁶

- Čuvati ono što se već ima je lakše negoli pronaći ono izgubljeno.

- Muslimanima je Božijom Knjigom data svjetlost, ali su oni tu svjetlost zamijenili tminama ogavnoga taklida.

⁴ „Glasnik“, XXXV/ 1972, BR. 7-8, str. 309.

⁵ Isto, 317.

⁶ Primjere smo uzeli iz teksta „Islamski modernizam i Husein Đozo“ od E. Karića, Izabrana djela I, str. 5.-43.

² Hilmo Neimarlija, „Otvoreno djelo Huseina Đoze“, „Glasnik“, br. 3, str. 243., od 1982.

³ „Islamski glas“ II/1936, br.24, str. 1.-2.

- Svemogući Bog neće nas na Danu Sudnjem pitati o mišljenjima ljudi i o tome šta su oni razumjeli iz Kur'ana, već će nas pitati o Svojoj Knjizi koju je objavio radi našeg vođenja i upute i pitat će nas o sunnetu Svoga Vjerovjesnika koji nam je objasnio to što nam je objavljeno.

Smisao reforme je čišćenje islama od svega onoga što tokom vremena uvuklo u njega i postalo njegovom sadržinom, u nekim slučajevima i dogmom. To onemogućuje vitalnost islamske misli.

Đozo nerijetko objašnjava suštinu reforme, ona ne znači promjenu postulata islama, već teži izmjeni postojećeg stanja muslimana. Ljudska misao, prolazeći kroz vjekove historije u svom gigantskom stvaranju, činila je razne varijacije.

„...Život čovječanstva se neprestano kreće. On ne zna za mirovanje. Mirovanje i život su dva kontradiktorna pojma koja se nikad ne mogu sastati. Paralelno s tim zakonom išla je volja za obnovom.“⁷

Prema tome, reforma je za Đozu imala presudan značaj u historiji ljudske civilizacije, bila je ideal svih velikih umova, pa tako i muslimanskih do perioda dekadence. A taj period dekadence muslimana nastupa kada je pravo učenje islama zamenjeno raznim komentarima, hašijama i „kilo-kalom“. Naime, ti silni komentari na komentare koji su krcati predajama *kazano je-kazao je*, spriječili su pojedince da samostalno proučavaju Kur'an i direktno crpe iz njega poruku.

„To je doba pune sterilnosti, učmalosti, mirovanja i parazitskog življenja na račun ranijih generacija. To je doba pretakanja, prepričavanja, šerhova, hašija, hamiša, hilasa, muhtesera. Tu se vrtjelo u začaranom krugu.“⁸

Đozo će kazati da su u takvoj klimi nastali razni kultovi evlija, kerameta ličnosti, autoriteta, različite deformacije, stranputice kao što su kadijanije, ahmedije, behajje itd. Sve je to kočilo reformu, odnosno obnovu, a život teče.

Iščitavanjem Đozinog djela, lahko je zapaziti činjenicu da je reforma o kojoj on stalno govori samo uvod u glavnu temu kojom je on oduševljen, a to je idžtihad, koji je prisutan u svim njegovim tekstovima. Isto tako je uočljivo da Đozo neselektivno rabi pojmove reforma i obnova.

U XX. stoljeću, u svim kulturnim centrima muslimanskog svijeta, kada se potvrdilo uvjerenje o potrebi promjena, najčešće su korištene riječi *islah* - reforma i *tedždid* - obnova. Tako je jedna grupa autora ove riječi upotrebljavala u značenju koje su imale u tradicionalnom islamskom učenju, npr. ted-

ždid se shvatao kao pročišćenje vjerskog učenja od strane obnovitelja, a islah kao moralna reforma.

Druga grupa autora tedždidu daje značenje modernizma, nastojanja da se religija učini spojivom sa općim kretanjima u različitim sferama društva. U tom svjetlu, islah je dobio značenje reforme određene oblasti religijskog učenja i prakse.⁹

Đozo govori o potrebi reforme u domenu šerijatskog prava, ali isto tako i moralnoj reformi pojedinca i društva. Vjersko učenje mora proći fazu pročišćenja od „naslaga“ prošlosti i mora ići putanjom s modernim vremenom, teze su koje nalazimo u njegovim tekstovima. Prema tome, jasnu diferenciju između navedenih pojmova nećemo naći u Đozinim tekstovima.

2.2. PITANJE TAKLIDA

Za Đozu *taklid* znači mirovanje, življenje vječito u jednom stanju, stalno gledanje unazad i vraćanje prvim oblicima društvenog života, primjenjujući njegove norme na savremeni život i dajući mu njegov oblik.

Đozo govori o potrebi reforme u domenu šerijatskog prava, ali isto tako i moralnoj reformi pojedinca i društva. Vjersko učenje mora proći fazu pročišćenja od „naslaga“ prošlosti i mora ići putanjom s modernim vremenom, teze su koje nalazimo u njegovim tekstovima

Ako prihvatimo mišljenje da se idžtihadska misao odnosila na šerijatsko pravo, taklid se, prema tome, odnosio na primjenjivanje i slijeđenje onih šerijatsko-pravnih rješenja koja su razradili raniji pravници.

Niko kao Đozo na ovim našim prostorima nije tako snažno govorio protiv taklida. Taklid je znak dekadence muslimana i muslimanskog mišljenja.

„Zagovaranje općeg taklida znači negiranje savremenosti uzvišenih načela islama i njegove vječnosti. Pozitivno znamo, u šta niko ne sumnja osim pristalica taklida, da se promjenom vremena mijenjaju i propisi zakona- (*bi tegajjuriz zemani tetegajjeru l ahkami*). Slijedi: pravni poredak jednog perioda vremena koji sadrži u sebi sve njegove odlike....ne može biti vječit. On se mora mijenjati i dopunjavati prema prilikama“¹⁰

Tako će Đozo, smjelo i vrlo hrabro, uporediti posljedice taklida sa zločinom koji je nanesen

7 „Novi Behar“, XII/1938-39. br. 20.-21.

8 „Glasnik“, XXXI/1968, br.1-2. str. 3.-9.

9 Fikret K. „Društveno pravni...“ nav. djelo str. 93.

10 „Islamski glas“, II/ 1936, br. 23, str. 2.

islamu i muslimanima.

Taklid je neprihvatljiv iz nekoliko razloga (koji su očiti u Đozinim tekstovima):

- ako bi pripisali vječitost principima i rješenjima do kojih su došli pravnici u jednom vremenu, onda bi slijedila činjenica da je Kur'an nepodesan za sva vremena,

- narod koji odbija sve što dolazi vremenom, a čuva ono što je kod njega mora biti žrtva te borbe.

Za Đozu je, prema tome, neprihvatljivo davanje konstantnosti mudžtehidskim rješenjima. To su rješenja samo za određeno vrijeme i određene prilike.

Taklid je zaustavljanje procesa života koji neprestance teku i traže nova rješenja. Mudžtehid odgovara na ta pitanja vremena, a mukallid oponaša stara rješenja ili ne daje odgovore.

Prema Đozi, ovaj problem se desio u onom trenutku kada je primjena islamske misli shvaćena, ne kao način razrade, nego kao gotovo rješenje. Time je zaustavljen dalji dinamičan razvoj islamske misli.¹¹

Po njemu, stav da su prvi mudžtehidi i autori rekli konačnu i definitivnu riječ o primjeni islama je „okamenilo prve oblike praktične primjene“, odnosno zaustavilo islamsko mišljenje općenito.

Đozo objašnjava zašto su muslimani došli u dilemu „novo ili staro“, kako se rodila misao obnove islama:

- kolonijalizam je širio tendenciju da je islam prevaziđen, neprikladan za naše doba i nesposoban za bilo kakvu adaptaciju,

- proces laicizacije i evropeizacije islamskih naroda je išao prilično brzo i

- velika zaostalost islamskih naroda i nago milavanje bezbroj teških proturječnosti i problema koji su čekali na svoja rješenja, pomoglo je i ubrzalo prodor evropske misli u taj svijet.¹²

Toj evropskoj misli nije se imao ko suprotstaviti putem idžtihada, a ne taklida, jer je taklid omogućio njen brz prodor u muslimanski svijet, rekao bi Đozo.

2.3. PRINCIP IDŽTIHADA

Kao što smo kazali, obnova i reforma islamskog mišljenja o kojima govori Đozo, samo su uvod u glavnu njegovu tezu - *potreba idžtihada danas i potreba razrade kur'anskih koncepcija i principa u svakom vremenskom periodu.*

Ako prihvatimo ranije spomenutu distinkciju između pojmova *reforma i obnova*, mogli bismo

utvrditi da su obnoviteljski pokreti insistirali na prihvatanju tekstova Kur'ana i sunneta u njihovom doslovnom smislu, a modernistički reformatori su nastojali otkriti duh tih tekstova i jedino njih smatrati obavezujućim u svom vremenu. Ovaj termin - *duh islama (ruhu-l-islam)* postaje jedna od ključnih riječi islamskog modernizma.

Đozo će ovaj termin prevesti sintagmom „*opće koncepcije i principi*“, svaka generacija ima svoje mudžtehide, od toga nije izuzet ni Božiji Poslanik.

Po ovome Đozu možemo smjestiti u modernističke reformatore. Njegovo insistiranje na potrebi idžtihada je konstantno insistiranje na intelektualnom obnavljanju tog duha islama.

Njegove ideje jesu u opreci između Tradicije i Inovacija koje nosi moderno doba, kao što se današnji islamski svijet razvija u navedenoj opreci, kako tvrdi dr. Silajdžić:

„Zato muslimanski intelektualci moraju stvoriti novu paradigmu razumijevanja svijeta u trećem milenijumu, u kojoj će ponovno iskazati ogromnu brigu za vlastitu Tradiciju, ali istovremeno iskazati visoki duh apsorpcije i integracije, kakav je krasio klasične učitelje, koji su nas uveli u red najkulturnijih naroda u dojakošnjoj povijesti. Svako ostajanje samo na jednoj dimenziji islama za mene znači taklid, svejedno da li se protagonisti takvog mišljenja pozivaju na idžtihad ili ne.“¹³

Đozo je upravo razvio novu paradigmu razumijevanja islama, nije ostao na jednoj dimenziji islama. Njegova paradigma je *idžtihad kao način razumijevanja duha islama.*

Kur'an sadrži opće koncepcije, a svaka generacija je dužna dati razradu istih u kontekstu vremena. Prve generacije shvaćale su, tumačile i razrađivale Kur'an prema svojim potrebama i mogućnostima. Ta shvaćanja i razrade, iako su svojevremeno bila neprikosnovena i najbolje odgovarala, „*ne mogu niti se smijati konačnom formulacijom i razradom islamske misli*“, stalno će Đozo naglašavati u svojim tekstovima.

„Svaka generacija mora dati svoj doprinos u razradi kur'anske misli, ukoliko želi da živi u njenom duhu i da u njoj traži rješenja za pitanja koja joj život postavlja, a život je uvijek u kretanju, pa, prema tome, i u vječnom suočavanju s novim pitanjima i veoma složenim dilemama.“¹⁴

Ta savremena egzegeza, koja jeste idžtihad-ska, mora otkriti puni sklad između Božije Riječi i svijeta kao dva vida ispoljavanja istine i jedinstvene

11 Više pogledati u „Islam u vremenu“, str. 49.-50.

12 „Glasnik“, XXXI/1968, br. 1.-2.

13 Adnan S. nav. djelo, str. 43., 44.

14 Zbornik radova ITF-a, I /1982, str. 11.-24.

stvarnosti, sklad između razuma i Objave. Objava ne može proturiječiti razumu, reći će Đozo. Naime, Božija misao silazi u povijest tek ljudskom razradom Upute u vremenu.

Odlika savremene egzegeze kur'anske misli je njeno povezivanje sa životom, njegovim promjenjivim potrebama, dilemama i zahtjevima.

„U tom smislu islam je propisao i ustanovio instituciju idžtihada. Ova značajna institucija ima isključivo zadatak da, imajući u vidu dijalektičnost historije, stalno razrađuje islamsku misao, da traži nove odgovarajuće oblike njene praktične primjene i da za svaki dati historijski trenutak nađe odgovarajući model. Ona mora uvijek biti aktivna, budno pratiti razvoj života, usmjeravati ga i oblikovati u duhu islamskih principa.“¹⁵

Smisao idžtihada je pronalaženje formi i modela primjene općih koncepcija Kur'ana. Đozo je stava da Kur'an proklamira opće koncepcije, a primjenu je ostavio ljudima. Ljudi u svakom vremenu moraju iznalaziti nove načine primjene.

Čini nam se da je Đozo ponekad nekonzistentan u svojim tekstovima kada s tolikim žarom

Odlika savremene egzegeze kur'anske misli je njeno povezivanje sa životom, njegovim promjenjivim potrebama, dilemama i zahtjevima

piše o ovoj razradi koncepcija. Tako on navodi za primjer namaz i zekat kao opće kur'anske koncepcije, a razrada je na ljudima i ovih instituta islama. Ipak, tradicionalna ulema smatra da je Poslanikovo tumačenje kur'anskih imperativa obavezujuće za ljude.

Ono što je ipak važno za Đozu jeste njegovo zalaganje da se islamska misao ne zatvori u prve oblike primjene, da se vječno ne kreće u zatvorenom krugu „iz svoje vječne prošlosti i preko svoje vječne sadašnjosti u vječnu budućnost.“

On se svom silinom zalaže za idžtihad, protiv taklida, jer ovaj potonji je uzrok opće zaostalosti muslimana. Zaostalosti muslimana je pogodavao period dekadence muslimana kada se formirala jedna predstava o islamu putem raznih utjecaja, kao što je „stara grčka filozofija preko ilm ul kelama, indijska mistika preko derviških redova, laicizam putem evropske misli, formirao se islam mistike, metafizike, fatalizma, formalizma, rezignacije, pasivnosti, trpljenja.“¹⁶Ova predstava islama je statična, nema dinamizma, ničeg stvaralačkog i životnog, uslijed

¹⁵ „Glasnik“, XXXIII/1970. br.11-12, str. 543.-551.

¹⁶ Isto

čega su muslimani počeli zaostajati za drugima narodima.

To se posebno počelo manifestirati, nado daje Đozo, u eri buđenja Evrope, kada se muslimani povlače u sebe i hermetički zatvaraju zbog nemogućnosti da se suoče s novom situacijom. To je vrijeme mistike i metafizike, oponašanja predaka, osjećaj straha i ugroženosti.

Pristupiti razradi islamskih koncepcija putem oživljavanja institucije idžtihada je jedini način izlaska iz takvog stanja, tvrdi Đozo. Jedino putem idžtihada može se odgovoriti potrebama vremena i pratiti razvoj savremenog života. Đozo je svjestan da je put idžtihada težak, zahtjevan.

On spominje Čauševića koji je kročio tim putem, kritike koje je imao od strane uleme. Navodi da mu je Čaušević u jednom pismu skrenuo pažnju „da je veoma teško trijebiti trunje koje je stoljećima nesvjesno ubacivano u čisto polje islama.“ Uprkos tome, put idžtihada je jedini put kojim trebamo ići, reći će Đozo.

Interesantna je činjenica da još sedamdesetih godina Đozo govori da se muslimani u Bosni i Hercegovini moraju uključiti u savremene tokove života, potrebi što savremenijeg organiziranja vjerskog života i adekvatnog vjerskog kadra, naprotiv, procesi savremenog čovjeka će ići i bez nas. „U vraćanju pravom islamu, u borbi protiv deformacija koje su nastale u toku dugog perioda dekadence, u nastojanjima na polju obnove i buđenja, nama kao najvećoj i najorganiziranijoj skupini evropskih muslimana pripada posebna uloga.“¹⁷

KORIŠTENA LITERATURA

1. Husein Đozo, *Izabrana djela*, I-V, „El-Kalem“ i Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2006.
2. Prof. dr. Fikret Karčić, *Društveno pravni aspekt islamskog reformizma*, Islamski teološki fakultet, Sarajevo, 1990.
3. Prof. dr. Adnan Silajdžić, *Bošnjaci u traganju za identitetom*, FIN, „El-Kalem“, 2006.
4. Hilmo Neimarlija, *Otvoreno djelo Huseina Đoze*, „Glasnik“, br.3, str.243, od 1982.
5. *Zbornik radova ITF-a*, I /1982.
6. *Islamski glas* II/1936, br. 24
7. *Glasnik*, XXXV/1972, br. 7-8
8. *Novi Behar*, XII/1938-39, br. 20-21
9. *Glasnik*, XXXI/1968, br.1-2
10. *Islamski Glas*, II/1936, br. 23

¹⁷ Isto

Summary

IJTIHAD IN THE DISCOURSE OF HUSEIN DJOZO

Hfz. Midhat Beganović

In the second half of the 20th century 'islah' orientation became dominant, in other words religious modernism became a dominant orientation within the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina, owing especially to the theoretical works and practical solutions of alims (scholars) such as Husein ef. Džozo. This alim was of the opinion that the institution of ijtihad should perform the function of renewal and instead of the surviving and outdated forms of certain elaborated Islamic concepts it should replace it with new and more appropriate ones, which are going to be better suited to the new situation and thus enable constant progress of the Islamic community. Consequently, Islam would be contemporary and, as a guiding spiritual force, it would be involved in all the activities of the Muslims. Its concepts would always be developing and would be applied in certain problem areas and conditions of a given historical moment. What brought about the stagnation and stopped the further development of the Islamic community is an attempt to declare the first elaboration as the final one, by accepting the taklid and prohibiting the ijtihad. The renewal of Islamic thought does not signify the changing of Islam or its revision but cleansing Islam from various misconceptions and mistaken perceptions, and the renewal of ijtihad and a development of new Islamic concepts.

KEY WORDS: methodology, ijtihad, taklid, reform, modernity, decadence.

الموجز

الاجتهاد في خطاب حسين جوزو

الحافظ مدحت بيغانوفيتش

ساد التوجه الإصلاحية في النصف الثاني من القرن العشرين. وبعبارة أخرى. أصبحت الحداثة الدينية هي التوجه السائد داخل المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك. ويعود الفضل في ذلك إلى الأعمال النظرية والحلول العملية التي قدمها العلماء من أمثال حسين جوزو. كان هذا العالم يرى أن مؤسسة الاجتهاد لا بد لها من أن تمارس وظيفة التجديد. وأنه بدلا من الأشكال القديمة لتحليلات مفاهيم إسلامية محددة. يجب إيجاد أشكال أكثر ملاءمة تتناسب بصورة أفضل مع الحالة الجديدة. فيضمن بذلك تقدم المجتمع المسلم نحو الأمام. ويصبح الإسلام عصريا ومنخرطا. بكونه قوة روحية موجهة. في كل نشاطات المسلمين. كانت مفاهيمه دائما تُدرّس وتطبق على مسألة محددة وشروط معينة للحظة تاريخية بعينها. إنا ما أدى إلى الركود وتوقف نمو المجتمع المسلم. هو محاولة جعل الرأي الأول نهائيا وغير قابل للتعديل. بطريقة تسمح بقبول التقليد وخطر الاجتهاد. إن تجديد الفكر الإسلامي لا يعني تغيير الإسلام ولا إعادة النظر فيه. إنما يعني تنقية الإسلام من مختلف الأخطاء والمفاهيم الخاطئة. وإحياء الاجتهاد والدراسة الجديدة للمفاهيم الإسلامية.

الكلمات الرئيسية: المنهجية. الاجتهاد. التقليد.

الإصلاح. الحداثة. التخلف.